

ЧОРНОМОРСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПЕТРА МОГИЛИ
ІНСТИТУТ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ
Кафедра публічного управління та адміністрування

КРИВОШАПКА СЕРГІЙ МИКОЛАЙОВИЧ

ЕЛЕКТРОННА ДЕМОКРАТІЯ В УКРАЇНІ

Спеціальність: 074 Публічне управління та адміністрування

АВТОРЕФЕРАТ

магістерської роботи на здобуття наукового ступеня
магістра публічного управління

Миколаїв – 2019

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Розвиток інформаційних технологій в другій половині ХХ ст. спричинило появу концепцій, які передбачали використання електронно-комунікаційних засобів з метою оптимізації діяльності органів державної влади та управління. В першу чергу за допомогою електронних засобів масової інформації та комунікації передбачається підвищити рівень участі пересічних громадян у процесі формулювання та прийняття управлінських рішень.

Створення нових форм взаємодії держави і суспільства за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) - ідея не нова, відома з 1970-х років, коли можливості кабельних мереж почали використовувати для підвищення активності громадян на виборах. У 1980-і роки проведено низку експериментів щодо електронного голосування та інтернет-обговорень, однак тільки на початку 2000-х рр., з розвитком мережі Інтернет, з'явився значний інтерес до використання інформаційних технологій в справі розвитку демократії.

Головна мета електронної демократії на світовій арені полягає не в тому, щоб змусити громадян користуватися інформаційними технологіями: вона полягає у використанні технологій з метою поліпшення участі та демократичного управління. Саме тому актуальним сьогодні є дослідження особливостей реалізації електронної демократії в українських реаліях.

Питання сутності і особливостей запровадження електронної демократії досліджує ціла плеяда сучасних зарубіжних та українських науковців: Н. Грицяк, О.Громико, Д.Кедді, Н. Лаврик, В. Лур'є, Р. Начос та ін. Проте у своїх дослідженнях вони зосереджують увагу на теоретичних засадах або на проблемах запровадження електронної демократії в Україні. Саме це й підсилює актуальність комплексного дослідження електронної демократії в Україні.

Метою дослідження є визначення особливостей механізмів надання електронних адміністративних послуг на місцевому рівні.

Окреслена мета зумовлює необхідність вирішення таких завдань:

- з'ясувати стан наукової розробки досліджуваної проблеми та визначити джерельну базу дослідження;
- розкрити поняття та сутність електронної демократії;
- проаналізувати зарубіжний досвід використання інструментів електронної демократії;
- дослідити правову та організаційну основу електронної демократії в Україні;
- охарактеризувати інструменти реалізації електронної демократії в Україні;
- визначити проблеми та перспективи розвитку електронної демократії в Україні.

Об'єктом дослідження є електронна демократія як форма участі громадян в сучасному політичному процесі.

Предметом дослідження є особливості впровадження електронної демократії в Україні.

Методи дослідження. Відповідно до мети та завдань дослідження в роботі використано сукупність методів наукового пізнання. Так, порівняльний метод використовується при дослідженні сутності поняття «електронна демократія». Методи системного та структурного аналізу були використані при дослідженні інструментів електронної демократії. Історичний метод дав можливість відстежити становлення законодавчої бази, на основі якої здійснюється реалізація електронної демократії.

Системний підхід є методологічною основою всієї роботи й використовується для вирішення більшості завдань дослідження. Зокрема, з позицій системного підходу розглянуто правову та організаційну основу електронної демократії в Україні. Для аналізу законодавчих актів та нормативних документів використовувався системно-аналітичний метод.

Сукупність цих та інших методів і прийомів дала змогу забезпечити всебічність вивчення проблеми та достовірність висновків. Загалом в роботі широко використовується

комплексний підхід до методології дослідження, коли методи, які застосовуються, доповнюють один одного.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що в даній роботі цілісно виконано комплексне дослідження механізмів надання електронних адміністративних послуг на місцевому рівні.

Наукова новизна магістерської роботи полягає у тому, що:

- уточнено поняття «електронна демократія», під яким варто розуміти як перспективну форму інтерактивної взаємодії населення і влади в політичних процесах сучасного світу, як новітню форму демократії, що спирається на використання інформаційно-комунікативних технологій для здійснення адміністративних процесів в державі на всіх рівнях - від місцевого самоврядування до центрального рівня;

- запропоновано напрями усунення проблем на шляху розвитку електронної демократії в Україні через: широке використання соціальних мереж для роз'яснення політичних подій, запровадження громадянських обговорень та дискусій; проведення просвітницької роботи серед населення щодо можливостей та переваг електронної дипломатії; обрання єдиної стратегії запровадження електронної демократії на всіх рівнях управління та створити відповідальний конкретний орган виконавчої влади (або наділити повноваженнями вже існуючий).

Практичне значення одержаних результатів. Положення і висновки дослідження можуть бути використані: для подальшого науково-теоретичного дослідження використання інструментів електронної демократії; у навчальному процесі при підготовці студентів за спеціальністю «Публічне управління та адміністрування».

Структура роботи зумовлена її метою та завданнями і складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (83 найменування). Загальний обсяг роботи становить 88 сторінок, з яких 77 – основний текст.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми, сформульовано мету та основні завдання, об'єкт і предмет, методи дослідження, висвітлено наукову новизну і практичне значення виконаної роботи. Наведено результати апробації основних положень та особистий внесок автора дослідження.

У першому розділі «Теоретичні основи дослідження електронної демократії» охарактеризовано стан наукової розробленості та джерельну базу дослідження, розкрито поняття та сутність електронної демократії, проаналізовано зарубіжний досвід використання інструментів електронної демократії.

Підрозділ 1.1. «Стан наукової розробленості проблеми та джерельна база дослідження» присвячений аналізу стану наукової розробки проблеми у вітчизняній та зарубіжній науці.

Наукову літературу з даної проблематики умовно можна поділити на дві групи. До першої групи варто віднести праці зарубіжних дослідників, зокрема, це роботи М. Гуревича та Дж. Блумера, В. Штепа, Т. Ровінської, Н. Лаврик та інших. До другої групи віднесено роботи українських науковців, які присвячено дослідженню електронної демократії: В. Лур'є, Н. Махначової, М. Міхровської, С.Панцира, С. Рудя та інших. Джерельну базу умовно розділено на дві групи. Перша група джерел – акти національного законодавства (закони України, укази та розпорядження Президента України, постанови Кабінету міністрів України, інші законодавчі акти щодо запровадження електронної демократії).

До другої групи джерел відносяться інформаційні повідомлення офіційних сайтів органів державної влади та місцевого самоврядування України.

Зроблено висновок, що в сучасній науці сутність та особливості електронної демократії розкрито досить ґрунтовно. Однак, більшість досліджень розкривають або

теоретичні аспекти, або містять критики та визначають недоліки процесу запровадження електронної демократії в Україні. Об'єктивних, комплексних робіт щодо запровадження електронної демократії в Україні є досить небагато. Саме ці обставини визначили вибір теми магістерської роботи, об'єкта, предмета та мети дослідження.

У підрозділі 1.2. «Поняття та сутність електронної демократії» розкрито сутність електронної демократії.

З'ясовано, що електронна демократія є однією з базових основ інформаційного суспільства. Електронна демократія - форма демократії, що характеризується використанням інформаційно-комунікаційних технологій як основного засобу для адміністративних процесів, та за допомогою якої розширюються можливості громадян брати участь у реалізації своїх виборчих прав, формуванні державної політики і отриманні доступу до інформації про діяльність органів влади.

Зроблено висновок, що електронна демократія має великий потенціал для поліпшення взаємодії влади і громадян в плані обговорення та реалізації прийнятих рішень.

У підрозділі 1.3. «Зарубіжний досвід використання інструментів електронної демократії» показано, що більшість країн світу намагаються використовувати інструменти електронної демократії, однак найпростішою та найбільш розповсюдженою непрямою формою електронної демократії є голосування через Інтернет.

Обґрунтовано, що у кожній конкретній країні демократичні і людські цінності, а також і етичні міркування є невіддільними частинами технологічних аспектів електронної демократії, двигуном якої стають вимоги демократії, а не технології. При цьому електронна демократія не займається просуванням якогось конкретного типу демократії і в найближчій перспективі стане невід'ємною частиною системи державного управління, в зв'язку з чим органам влади необхідно робити все можливе задля підвищення довіри до влади з боку суспільства.

У другому розділі «Організаційно-правові аспекти функціонування електронної демократії в Україні» розкрито правову та організаційну основу електронної демократії в Україні, проаналізовано

У підрозділі 2.1. «Правова та організаційна основа електронної демократії в Україні» визначено, що протягом останніх років проведено роботу з реалізації національної політики з розвитку інформаційного суспільства, інформатизації та електронного урядування, що дозволяє реалізовувати значну кількість завдань подальшого соціально-економічного та політичного розвитку України, гармонійного входження до світового інформаційного співтовариства.

Відзначено, що ключовим нормативно-правовим актом, який сьогодні визначає напрями розвитку електронної демократії в Україні, є Концепція розвитку електронного урядування в Україні, затверджена Кабінетом Міністрів України. У цьому документі викладено ключові цілі, пріоритети та заходи для розвитку е-урядування в найближчі роки. Реалізацією програми запровадження електронної демократії в Україні займаються Президент України, Кабінет Міністрів України та вся система органів виконавчої влади, а також органи місцевого самоврядування.

З'ясовано, що в Україні відбувається формування інформаційного суспільства, яке розпочалося з 1998 року, а саме з прийняттям відповідних законів – «Про концепцію Національної програми інформатизації» та «Про Національну програму інформатизації». Процес розвитку е-демократії в Україні зазнав кілька етапів формування, а саме: 1) 2000 – 2001 рр., коли визначались найбільш загальні можливості використання сучасних ІКТ; 2) 2002 – 2003 рр., пов'язаний із формуванням механізмів е-уряду в Україні; 3) з 2003 р. і до сьогодні, який спрямований на вдосконалення інформаційної взаємодії органів виконавчої влади між собою та інститутами громадянського суспільства, надання інформації та послуг за допомогою сучасних інформаційних технологій.

У підрозділі 2.2. «Інструменти реалізації електронної демократії в Україні» висвітлено ті інструменти електронної демократії, які найактивніше запроваджуються в

Україні.

З'ясовано, що в Україні активно працює інструмент електронного парламенту (громадяни можуть ознайомлюватись з текстами нормативно-правових актів України, а також забезпечений доступ для депутатів до всіх документів з питань порядку денного пленарного засідання з мобільних пристроїв завдяки створенню відповідного додатку), електронного правосуддя, електронні консультації.

До найважливіших інструментів електронної демократії в Україні належать електронні петиції. Законодавчим підґрунтям для їх запровадження стало внесення у 2015 році до Закону України «Про звернення громадян» змін, що стосувалися електронного звернення та електронних петицій. Схема подання електронної петиції в Україні виглядає таким чином:

Рис. 2.1
Схема подання електронної петиції в Україні

Зроблено висновок, що в Україні зроблено перші кроки до становлення роботи електронного парламенту. На сайті Верховної Ради України публікуються законодавчі акти після прийняття. Також слід відзначити, що переважна більшість елементів, визначених як необхідні для електронного парламенту, є доступною для громадян в належному обсязі на порталі Верховної Ради України. Запровадження системи е-правосуддя України, хоча відзначається політиками та урядовцями як важливе завдання судової реформи, відбувалося достатньо повільно. Хоча частка електронних інформаційних систем у судовому провадженні поступово збільшується, електронна комунікація сторін процесу майже

відсутня, дистанційне судове провадження – більше виняток, ніж правило. Також в Україні зроблено найважливіші кроки в роботі системи електронних петицій, громадських бюджетів участі.

У третьому розділі «Проблеми та перспективи розвитку електронної демократії в Україні» розкрито ключові проблеми запровадження інструментів електронної демократії в Україні.

У підрозділі 3.1. «Ключові проблеми запровадження інструментів електронної демократії в Україні» визначено, що основними проблемами на шляху запровадження електронної демократії є прогалини нормативно-правової бази, необізнаність громадян у можливостях електронної демократії та незадовільний стан інфраструктури.

У роботі з'ясовано, що розвиток електронних адміністративних послуг в Україні також стримує невисокий рівень комп'ютеризації домогосподарств, нерівномірний та недостатній рівень проникнення Інтернет в Україні, недостатній рівень комп'ютерної грамотності, а також обізнаності населення щодо можливостей та переваг отримання адміністративних послуг в електронній формі.

Також виявлено, що проблемою на шляху реалізації інструментів електронної демократії у Україні є недосконалість правового забезпечення сфери електронної демократії, поганий розвиток інфраструктури, а також той фактор, що суспільство виявилось недостатньо підготовленим до використання інструменту електронних петицій через нерозуміння і відверте незнання принципів роботи держави і державних органів влади.

У підрозділі 3.2. «Тенденції розвитку української електронної демократії» показано, що стандартизація електронних адміністративних послуг, як це є в країнах Європи, є важливим завданням державної політики у сфері надання адміністративних послуг у короткостроковій перспективі. Наявність стандартів надання адміністративних послуг та чітких критеріїв оцінювання їх якості є найкращим способом забезпечення прав та законних інтересів громадян-споживачів послуг.

Запропоновано задля ефективного використання інструментів електронної демократії необхідно: 1) розпочати широке використання соціальних мереж для інформування про важливі політичні події, обговорень та дискусій, а також для поширення інформації про е-демократію, її інструменти та принципи використання. Це зокрема, сприятиме залученню великої частки української молоді зареєстрованої у соціальних мережах до комунікації із владою та до управління державними й місцевими справами. 2) варто використовувати потенціал соціальних мереж для підвищення взаємодії органів влади з аудиторією. 3) за розвиток електронної демократії має бути відповідальним конкретний орган виконавчої влади, в якого є чітке бачення електронної демократії, її складових, та поетапний план впровадження такого явища, закріплений у відповідних нормативно-правових актах.

ВИСНОВКИ

У **висновках** узагальнено головні результати магістерського дослідження.

На підставі здійсненого дослідження сформульовано такі основні висновки і рекомендації.

1. Аналіз стану наукової розробки досліджуваної проблеми показав, що в сучасній науці проблема електронної демократії розкрита досить ґрунтовно. Зважаючи на значний доробок вітчизняних і зарубіжних науковців у царині електронної демократії і беручи до уваги досягнення вчених у визначенні теоретичних і прикладних питань запровадження інструментів електронної демократії, необхідно визнати недостатню розробленість проблематики пошуку напрямів розвитку електронної демократії в Україні. Вітчизняні науковців розглядають зарубіжний досвід, однак аналіз можливостей застосування його в

Україні носить фрагментарний характер, а більшість робіт присвячено аналізу недоліків застосування електронної демократії в Україні.

2. Встановлено, що електронна демократія - це перспективна форма інтерактивної взаємодії населення і влади в політичних процесах сучасного світу, це новітня форма демократії, що спирається на використання інформаційно-комунікативних технологій для здійснення адміністративних процесів в державі на всіх рівнях - від місцевого самоврядування до центрального рівня.

За умови застосування всього спектру сучасних інструментів, що використовують ІКТ, саме електронна демократія створює підґрунтя для ефективного втілення в життя великої кількості різноманітних традиційних видів безпосередньої демократії, зокрема таких як вибори, референдуми, виявлення громадської думки, плебісцити, народні обговорення, народні ініціативи, петиції (колективні письмові звернення), збори тощо. Крім того, ІКТ дозволяють використовувати такі новітні інструменти електронної демократії як електронні консультації, Інтернет-конференції, відеоконференції, електронні засоби зворотного зв'язку, електронна пошта, дискусійні форуми на веб-сайтах, електронні опитування громадської думки тощо.

3. З'ясовано, що світова практика продемонструвала, що успішне запровадження електронної демократії можливе за умов модернізації комунікаційної інфраструктури та підвищення обізнаності громадян про можливості та переваги такої форми безпосередньої демократії. Досвід багатьох країн показав, що запровадження електронної демократії є процесом тривалим і поступовим.

Найбільш поширеними інструментами електронної демократії у світі є електронне голосування, подання петицій, звернення до органів влади та опитування громадської думки. Найкращі результати у запровадженні інструментів електронної демократії у діє демонструє Естонія. В цій країні вже багато років вибори різних рівнів відбуваються у електронній формі.

4. Доведено, що нормативно-правова основа електронної демократії в Україні почала формуватись з 2000-х років, коли у 2003 році було прийнято ключові закони «Про електронні документи та електронний документообіг» та «Про електронний цифровий підпис». Загалом, процес розвитку е-демократії в Україні пройшов кілька етапів формування, а саме: 1) 2000 – 2001 рр., коли визначались найбільш загальні можливості використання сучасних ІКТ; 2) 2002 – 2003 рр., пов'язаний із формуванням механізмів е-уряду в Україні; 3) з 2003 р. і до сьогодні, який спрямований на вдосконалення інформаційної взаємодії органів виконавчої влади між собою та інститутами громадянського суспільства, надання інформації та послуг за допомогою сучасних інформаційних технологій. Однак, основний нормативно-правовий акт у сфері запровадження електронної демократії в Україні було прийнято лише у листопаді 2017 року, коли уряд схвалив Концепцію розвитку електронної демократії до 2020 року.

Організаційними передумовами для формування електронної демократії стали розширення доступу громадян до Інтернету та інтенсивний розвиток ІТ-сфери.

5. Встановлено, що основними інструментами електронної демократії, які сьогодні застосовуються в Україні, є електронні петиції, громадські бюджети участі та інформація про діяльність органів влади у відкритому доступі через веб-сайти. Зокрема, на сайті Верховної Ради України публікуються законодавчі акти, судова гілка влади представлена в мережі Інтернет Єдиним державним реєстром судових рішень, а більшість центральних органів державної влади України мають свої сайти та сторінки у соціальних мережах. Однак рівень інформативності та інтерактивності веб-сторінок державних установ є досить різним, до того ж не всі сторінки передбачають можливість справжньої комунікації громадян із владою.

Електронні петиції є найпопулярнішим інструментом електронної демократії сьогодні. Зміни 2015 року до Закону України «Про звернення громадян» стали підґрунтям для запровадження електронних петицій. Сьогодні електронну петицію можна подати на

сайті Президента України та на сайтах більшості місцевих рад. Останнім часом набирає оборотів застосування громадських бюджетів участі, коли громадяни можуть визначати, на які потреби спрямовувати бюджетні кошти.

6. Виявлено, що ключовими проблемами на шляху розвитку електронної демократії в Україні Проблемними моментами у забезпеченні розвитку електронної демократії в Україні є: прогалини у законодавстві, що регламентує розвиток інформаційного суспільства; далека від досконалості інфраструктура інформаційного суспільства; «цифрова нерівність» регіонів нашої держави; високий рівень недовіри серед населення до органів державної влади; відсутність єдиної позиції щодо застосування інструментів електронної демократії на всіх рівнях управління; низький рівень політичної активності населення (особливо молоді) та сповільнення темпів формування громадянського суспільства в Україні; відсутність просвітницької програми для населення щодо можливостей електронної демократії та низький рівень обізнаності роботи з інформаційними ресурсами серед населення.

Сьогодні задля ефективного використання інструментів електронної демократії в нашій державі необхідно:

- широко використовувати соціальні мережі для роз'яснення політичних подій, запровадження громадянських обговорень та дискусій. Використання соціальних мереж сприятиме залученню до управлінських процесів молоді;

- проводити просвітницьку роботу серед населення щодо можливостей та переваг електронної дипломатії;

- вибрати єдину стратегію запровадження електронної демократії на всіх рівнях управління та створити відповідальний конкретний орган виконавчої влади (або наділити повноваженнями вже існуючий).

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ

1. Кривошопка С.М. Зарубіжний досвід запровадження електронної демократії / С.М. Кривошопка // XXI Всеукраїнської наукової конференції молодих учених «Актуальні проблеми природничих і гуманітарних наук у дослідженнях молодих учених», Черкаси, Україна, 18-19 квітня 2019 р. Тези. – Черкаси, 2019. (у друці).

АНОТАЦІЇ

Кривошопка С.М. Електронна демократія в Україні.

Магістерську роботу присвячено розкриттю особливостей впровадження електронної демократії в Україні. З'ясовано стан наукової розробки досліджуваної проблеми та визначити джерельну базу дослідження. Розкрито поняття та сутність електронної демократії, під якою слід розуміти перспективну форму інтерактивної взаємодії населення і влади в політичних процесах сучасного світу, новітню форму демократії, що спирається на використання інформаційно-комунікативних технологій для здійснення адміністративних процесів в державі на всіх рівнях - від місцевого самоврядування до центрального рівня. Проаналізовано зарубіжний досвід використання інструментів електронної демократії. Також у роботі досліджено правову та організаційну основу електронної демократії в Україні, охарактеризовано інструменти реалізації електронної демократії в Україні. Робота містить аналіз проблем та перспектив розвитку електронної демократії в Україні.

Ключові слова: електронна демократія, інструменти електронної демократії, електронний уряд, електронне судочинство, електронні петиції

Krivoshapka S.M. Electronic Democracy in Ukraine.

The master's thesis is devoted to the disclosure of peculiarities of introduction of e-democracy in Ukraine. The state of scientific development of the problem under investigation and the source of the research are determined. The concept and essence of e-democracy, which should be understood as a perspective form of interactive interaction of the population and the authorities in the political processes of the modern world, the newest form of democracy, based on the use of information and communication technologies for the implementation of administrative processes in the state at all levels - from local self-government to central level. The foreign experience of using electronic democracy tools is analyzed. The main tools of e-democracy that are being used today in Ukraine are electronic petitions, public participation budgets and information about government activities in open access through websites. The paper also explores the legal and organizational foundations of e-democracy in Ukraine, describes the tools for implementing e-democracy in Ukraine. The paper contains an analysis of the problems and prospects of developing e-democracy in Ukraine. Today, in order to effectively use the tools of e-democracy in our state, it is necessary: widespread use of social networks to explain political events, introduce civil debate and debate. The use of social networks will facilitate the involvement of youth in the management process; to carry out an educational work among the population on the possibilities and preference of electronic diplomacy; choose a single strategy for the introduction of e-democracy at all levels of government and create a responsible specific executive body (or empower existing ones).

Key words: e-democracy, e-democracy tools, e-government, e-justice, electronic petitions